

ŹRÓDŁA DO BADAŃ KULTURY CZYTELNICZEJ – – TRWANIE, ZMIANA, KONWERCENCJA

Problematyka źródłoznawcza w odniesieniu do czytelnictwa, rozpatrywanego jako komponent szerszych badań bibliologicznych, stanowi prymarny, lecz wciąż nieusystematyzowany obszar badawczy współczesnej nauki o książce zarówno w porządku *sensu largo*, jak i *sensu stricto* (Bieńkowska, red., 1985; Bieńkowska, 1999, s. 41-47; Socha, 2016, s. 41-70). Ostatnia konferencja naukowa w pełni poświęcona temu zagadnieniu odbyła się ponad trzy dekady temu (Migoń, 1986, s. 363-364). Upływający czas przyniósł ze sobą nie tylko zmiany społeczno-ekonomiczne związane z transformacją ustrojową Polski w 1989 r., ale również przeobrażenia technologiczne w sferach określanych mianem IT oraz ICT. Przeskok w dziedzinie nauk o komunikowaniu, z którymi wiedza o czytelnictwie od zawsze dzieliła zainteresowania badawcze, określany jest w pełni uzasadnionym mianem rewolucji cyfrowej (Górska, 2012). Ekspansja tzw. nowych mediów implikuje konieczność redefinicji książki i procesów z nią związanych jako przedmiotu badań bibliologicznych, w tym eksploracji, których centrum stanowi czytelnik i przedmiot jego praktyk lekturowych.

W pełni usprawiedliwione (dydaktycznie i naukowo) wydaje się podjęcie zarówno próby zaprezentowania przeglądu dokonań, jak i zarysowania perspektyw badawczych w zakresie źródeł analiz kultury czytelnictwa. Zastosowanie metody analizy i krytyki piśmiennictwa, której pochodną stanowi analiza porównawcza, pozwala na opis, ocenę i systematyzację dotychczasowych dociekań naukowych w tym zakresie, jak również identyfikację nowopowstałych obszarów badań czytelnictwa w ujęciu źródłoznawczym. W tym kontekście zaakcentowano potrzebę redefinicji terminów przyjętych w opisie zjawisk konstytuujących kulturę czytelnictwa i zaproponowano definicję źródeł do jej badań. Celem podjętych rozważań jest uporządkowa-

¹ Uniwersytet Śląski w Katowicach. Instytut Nauk o Kulturze

nie wiedzy stanowiącej stan badań omawianego zagadnienia, jak również odkrycie dotąd nieopisanych prawidłowości i relacji między tradycyjnymi oraz nowymi zjawiskami w tym obszarze.

Co więc uznać należy za swoisty przedmiot badań czytelnictwa w bibliologii? Można odpowiedzieć ogólnie i tradycyjnie: *homo legens et libri legendi*. *Homo legens* – ale nie tylko jako odbiorca tekstów, lecz jako twórca, przeobraźcieli i konsument światów książek, twórca kultury książki. *Libri legendi* – ale nie tylko jako teksty wybierane doraźnie, lecz jako celowe repertuary czy kanony (także wydawnicze i biblioteczne) będące w kulturze nośnikami znaczeń, celów i funkcji. Bibliologia wydaje się w największym stopniu syntezować wiedzę pozostałych nauk podejmujących badania praktyk lekturowych (Socha, 2015, s. 28).

Wśród zaprezentowanych przez Jadwigę Andrzejewską szczegółowych, kanonicznych już, komponentów kultury czytelniczej znajdują się:

1. Dyspozycje motywacyjne (przekonanie o wartości uprawiania lektury, potrzeba czytania, zamiłowanie do czytania, zainteresowania czytelnicze, motywy czytania – autoteliczne i instrumentalne).

2. Dyspozycje instrumentalne (kompetencje czytelnicze w zakresie wiedzy, umiejętności i sprawności) dotyczące:

- poszukiwania i wyboru lektury (kompetencje biblioteczne i bibliograficzne);
- korzystania z książek, czasopism i recepcji tekstów (kompetencje księgoznawcze, prasoznawcze, literaturoznawcze, odbiorcze, związane z różnymi technikami czytania);
- utrwalania treści lektury (kompetencje umożliwiające zastosowanie różnych technik utrwalania przeczytanych tekstów, m. in. sporządzanie notatek i racjonalne ich przechowywanie).

3. Zachowania czytelnicze (aktywność czytelnicza, wybory i preferencje czytelnicze oraz procesy recepcji lektury).

Przy zachowaniu zaproponowanej nomenklatury kulturę czytelniczą można zdefiniować jako: „system dyspozycji motywacyjnych i instrumentalnych oraz wynikających z nich zachowań czytelniczych, umożliwiających człowiekowi wykorzystywanie przekazów piśmienniczych w samorealizacji” (Andrzejewska, 1989, s. 29-37). Przedstawiony powyżej model kultury czytelniczej, w zasadniczej swej wymowie wciąż aktualny, niemniej opublikowany 20 lat temu, domaga się modyfikacji terminologicznej, a przede wszystkim uzupełnień m. in. o kompetencje cyfrowe, w zakresie obsługi mediów elektronicznych i sprawnego poruszania się w przestrzeni wirtualnych tekstów, w tym hipertekstu. Niezwykle istotne pozostaje podkreślenie zarówno aspektu indywidualnego, jak i społecznego opisywanego zjawiska, a zatem uwzględnienie postaw czytelnika i publiczności czytel-

niczej w odniesieniu do: odbioru tekstów, aspektów społecznej komunikacji – z zaakcentowaniem ról czytelnika w obiegu książki jako jej wytwórcy, dystrybutora i konsumenta, jak również zjawisk kultury symbolicznej, w tym wartościowania tekstów i tworzenia znaczących repertuarów (indywidualnych, instytucjonalnych, narodowych) (Socha, 2015, s. 28-29).

Ujmując tę problematykę z bardziej pragmatycznej perspektywy, należy podkreślić, że kompletny opis zjawisk współczesnej kultury czytelniczej wymaga odpowiedzi na następujące pytania:

- kto czyta, kim jest czytelnik? (charakterystyka publiczności czytelniczej pod względem społeczno-demograficznym – ze względu na wiek, płeć, miejsce zamieszkania, wykształcenie, zawód wykonywany, status materialny; opis społecznego zasięgu książki);
- co czyta? (określenie repertuaru lektury – preferencji i wyborów publiczności czytelniczej, kanonu lektur powszednich – najbardziej popularnych dzieł i autorów, formy wydawniczej i piśmienniczej tekstów, czynników determinujących zmiany w tym zakresie);
- ile czyta? (określenie aktywności czytelniczej, czyli dynamiki kontaktów z tekstem);
- jakie są drogi czytelnika do książki? (skąd czytelnik czerpie informację o tekście, w jakiej sytuacji dochodzi do kontaktu czytelnika z książką, jakie są kanały dostępu do niej? – za pomocą jakiej instytucji czy społeczności, czy posiada księgozbiór domowy?);
- dlaczego czyta? czego oczekuje od lektury? (określenie potrzeb i motywacji czytelniczych, postrzeganych i odczuwanych funkcji lektury, prestiżu książki – miejsca w hierarchii potrzeb i wartości);
- w jaki sposób czyta? (analiza stylów odbioru, jakości recepcji tekstów różnego typu); (Gwadera, 2013, s. 544-545).
- kiedy i gdzie czyta? (sytuacje lektury);
- jaką przestrzeń (realną, wirtualną) preferuje w kontakcie z tekstem? jaką postać fizyczną/strukturę tekstu? (książkę drukowaną, e-booki, audiobooki, tekst linearny, hipertekst);
- co wynika z tak określonego faktu czytania, jakie są jego indywidualne i społeczne skutki? (mentalne, psychologiczne, etyczne, poznawcze i in.)

Powiększająca się nieustannie od 2008 r. (Koryś, Chymkowski, 2019) sfera absencji czytelniczej społeczeństwa polskiego determinuje uzupełnienie powyższego wykazu o kolejne kwestie, traktowane jako priorytetowe:

- kto nie czyta? jakie są rozmiary absencji czytelniczej?
- dlaczego nie czyta? jakie są przyczyny absencji czytelniczej?
- jakie są indywidualne i społeczne skutki absencji czytelniczej?

Przez źródła do badań kultury czytelniczej rozumieć będziemy zatem każdy kompleks danych (bez względu na postać i przestrzeń występowania) stanowiący podstawę do odpowiedzi na tak postawione pytania.

Zagadnienie źródeł do dziejów kultury czytelnicy w Polsce posiada obszerną, co nie oznacza, że kompletną bibliografię. W okresie międzywojennym na uwagę zasługują dokonania Jana Muszkowskiego i Anieli Mikuckiej (Muszkowski, 2015, s. 393-409; Mikucka 1938, s. 27). W całości problematyce źródłoznawczej w aspekcie diachronicznym został poświęcony tom 15 *Studiów o Książce* (Migoń, 1985; Kocójowa, 1985; Żbikowska-Migoń, 1985 i in.). Pojedyncze prace opublikowano w innych tomach tego wydawnictwa (m. in. Małczyńska, 1986; Migoń, 1986; Słomczyńska, 1988). Na ogół lapidarnie odniesiono się do tematu w kompendiach zarówno dawnych, jak i najnowszych (Birkenmajer in., 1971, s. 482; Kostecki, 2017; Zdanowicz i in., 2017), jak również w podręcznikowo-skryptowych publikacjach na poziomie akademickim (Walentynowicz, 1970, s. 15-17; Wajda, 1983, s. 97; Wojciechowski, 2000, s. 37-47). Kwestię źródeł uwzględnili autorzy opracowań dotyczących bibliologii historycznej, nie wyodrębniając ich jednak z toku rozważań (Szymański, 2012, s. 389-439; Stolarczyk, 2014; Socha, 2015). Podobny charakter ma, fundamentalny w tym temacie, wykład Karola Głombiowskiego o głównych problemach historii czytelnictwa. Źródła do badań zostały w nim omówione w sposób wyczerpujący i erudycyjny (biorąc pod uwagę stan badań z lat 60. ubiegłego wieku), niemniej bardzo mocne rozproszenie tych zagadnień w treści pracy zaburza ich odbiór (Głombiowski, 1966, s. 25, 33, 49, 95, 128-129). Cennymi materiałami syntetyzującymi zagadnienie są propozycje typologii źródeł wg kryteriów formalnych w aspekcie bibliologicznym (Kostecki, 2006; Puchalski, 2007; Jarosz, 2010; Dymmel, 2015).

Fundamentalny zespół źródeł tworzą szeroko rozumiane dokumenty recepcji, do których należą (w wymiarze zarówno indywidualnym, jak i społecznym):

Znaki proveniencyjne (własnościowe), a więc dedykacje, exlibrisy i superexlibrisy, pieczętki, a także notatki właściciela/czytającego, czyli wszystkie przejawy jego działań w obrębie tekstu ujmowane jako komentarz czytelnicy (Sipayłło, 1974; Kocójowa, 1993; Piłtypczak-Majerowicz, 2014 i in.). Komentarz ten, zawarty w „glosatorskim aparacie lektury [...] odsłania nam w sposób całkowicie bezpośredni postawę indywidualnego odbiorcy literatury, ukazując sposób, w jaki percypuje dzieło, i pozwalając ocenić wyniki oddziaływania dzieła na jego świadomość” (Głombiowski, 1966, s. 129).

Materiały autobiograficzne (osobiste) – pamiętniki, dzienniki, wspomnienia, listy (korespondencja, dokumenty epistolarne). Podobnie jak komentarz czytelnicy dokumentują reakcje odbiorcy na treść, odzwierciedlają wpływ lektury na jego mentalność, progresywne i defensywne zmiany w jego osobowości. Wchodzi zatem przede wszystkim w zakres źródeł do badań kultury czytelnicy w aspekcie pedagogicznym i psychologicznym (m. in. Siekierski, 1976; Dunin, 2002; Bednarska-Ruszajowa, 2003; Zdanowicz, 2017).

wicz, 2011; Waksmund, 2012; Heska-Kwaśniewicz, 2017). Dobrze oddaje ten zakres dociekań próba monografii *Czytania Polaków w XX wieku* (Siekierski, 2000).

Literatura piękna i sztuka – jako źródło do badań kultury czytelniczey zasadniczo odpowiada na pytanie dotyczące sytuacji lektury, stanowi zapis czytania wspólnotowego lub lektury intymnej (prywatnej), precyzyjnie oddaje sytuacje towarzyszące aktowi czytania (aktom lektury), umożliwia naszkicowanie literackich portretów odbiorcy, wskazuje cele, sposoby czytania oraz wybory lekturowe, jak również wpływ na jego świadomość (Mikucka, 1938, s. 27; Bednarska-Ruszałowa, 2006; Komza, 2011; Paja, 2016; Krupka-Jedynak, 2016 i in.). „Ikonografia dowodzi ważnego miejsca książki w życiu [...], a jako źródło stanowi dopełnienie dokumentacji czytelnictwa zapisanej w dokumentach tekstowych” (Krupka-Jedynak, 2016a). Beletrystyka oraz dokumenty ikoniczne jako przejawy dorobku artystycznego są wykorzystywane zarówno w badaniach czytelnictwa o nachyleniu pedagogiczno-psychologicznym, jak i socjologicznym (ze względu na cechy społeczno-demograficzne utrwalonych postaci oddających się lekturze).

Listy subskrybentów (prenumeratorów) – odnoszą się do prenumeraty jako jednej z form sprzedaży wydawnictw, umożliwiają analizę składu społecznego, zawodowego, jak również narodowościowego nabywców, ich statusu materialnego, są niezastąpione w badaniach struktury publiczności czytającej w ujęciu socjologicznym. Precyzują także zainteresowania, preferencje i będące ich wynikiem wybory czytelnicze określonych grup społecznych, zawodowych i etnicznych (m. in. Kapłon, 1978; Dymmel, 1992; Socha 2008).

Akta notarialne – należą do nich dokumenty sporządzane przy transakcjach finansowych (np. interczyzy przedślubne), jak również przy postępowaniu spadkowym (zapisy testamentowe, inwentarze ruchomości, spisy tworzone na potrzeby licytacji mienia po zmarłych). Dają możliwość ustalenia cech społeczno-demograficznych właścicieli księgozbiorów, ich zainteresowań, preferencji i wyborów czytelniczych, a także kompetencji, np. w zakresie znajomości języków obcych (Lech, 1979; Dymmel, 2004; Szymańska 2015; Dymmel, 2018 i in.).

Inwentarze (bibliotek prywatnych, publicznych, szkolnych, klasztornych i in., jak również archiwów) – będące „spisami księgozbiorów, czyli zestawów lektur dobieranych z punktu widzenia potrzeb przewidywanego z góry grona użytkowników” (Bieńkowska, 1989, s. 65), są to zatem zestawienia dające sposobność odtworzenia struktury księgozbiorów (podobnie jak w przypadku akt notarialnych), a zatem określenia zarówno cech społeczno-demograficznych właścicieli, jak i ich dyspozycji motywacyjnych, instrumentalnych i zachowań czytelniczych. Dodać należy do wymienionych walorów możliwość ustalenia kanonu lektur oraz źródeł informacji i dostępu do tekstów (Głombowski, 1966, s. 33, 49-50, 95-97; Lech, 1985; Koredczuk, 2011).

Dokumentacja instytucji oświatowych (bibliotek, stowarzyszeń, szkół) – należą tu monografie bibliotek, sprawozdania, kroniki, protokoły, regulaminy, księgi wypożyczeń, rewersy, karty czytelnika, karty książki, ankiety czytelnicze przeprowadzone w placówce, wszystkie dokumenty wchodzące w zakres statystyki bibliotecznej (m. in. Kret, 1985; Andrzejewska, 1986, s. 78-79; Konopka, 1999; Gaziński, 2007; Perkowska, 2007; Fluda-Krokos, 2014). Badacz tego typu materiałów źródłowych jest w stanie udzielić odpowiedzi na szerokie spektrum pytań związanych z pojęciem kultury czytelniczej.

Katalogi (księgarskie, antykwaryczne, wydawnicze, aukcyjne, wypożyczalni i wystaw) – są źródłem do oceny rynku wydawniczego i księgarskiego, jak również jego uwarunkowań. Umożliwiają analizę repertuaru wydawniczego danego okresu, odzwierciedlającą potrzeby czytelnicze nabywców, ich zainteresowania, preferencje i wybory czytelnicze (Cybulski, 1982; Kostecki, 1986; Olczak-Kardas, 2009; Imańska, 2015; Piechota, Kida-Bosek, 2017 in.).

Prasa (czasopiśmiennictwo, jak również specyficzny typ wydawnictw ciągłych – kalendarze i informatory) – z punktu widzenia badacza czytelnictwa interesujące są obecne na ich łamach: szeroko rozumiane formy promocji – reklamy książek, prospekty oraz ogłoszenia księgarsko-wydawnicze, wykazy lektur polecanych i niezalecanych, listy czytelników, recenzje książek itp. (Hombek, 1986; Szeffler, 1996; Hollender, 1989; Kristanova, 2007; Hombek, 2011; Mazurkova, 2012; Lewandowska-Jaros, 2015; Przybysz-Stawska, 2013; Konieczna, 2014; Chwastyk-Kowalczyk, 2017 i in.). Prasoznawca w roli analityka kultury czytelniczej może podejmować bardzo szeroki wachlarz zagadnień konstytuujących jej wyznaczniki. Kalendarze i informatory wszelkiego typu dają badaczowi podobne możliwości (Bogdanow, 1989; Górczyńska, 2013; Andrysiak, 2015). Bardziej normotwórczy, waloryzujący charakter mają rozważania, do których materiału dostarcza prasa fachowa – bibliologiczna (Tadeusiewicz, 1981; Uliasz, 2009; Fluda-Krokos, 2015).

Dokumenty o charakterze dyrektyw i instrukcji – mniej lub bardziej sformalizowane (zapisy działań programujących i waloryzujących lekturę, zalecenia organów oświatowych i bibliotekarskich, aprobaty cenzorskie, listy książek przeznaczonych do wycofania z księgozbiorów, wykazy wydawnictw zakazanych, aprobaty ministerialne zatwierdzające publikacje do bibliotek szkolnych i nauczycielskich (w tym podręczniki), wykazy książek polecanych dla bibliotek, poradniki czytania i przewodniki po lekturze). Materiały tego typu dostarczają informacji o przyczynach braku określonych dzieł w obiegu czytelniczym, postulowanych wzorcach i normach czytelniczych danego okresu, kryteriach wartościowania tekstów przeznaczonych do użytku publicznego i prywatnego (m. in. Heska-Kwaśniewicz, 1996; Dzieniakowska, 2007; Laskowski, 2011; Zdanowicz, 2011; Nadolna-Thu-

czykонт, 2013; Drózdź, 2014; Dzieniakowska, 2015; Nosek, 2015; Staniów 2015). Wykaz polskich poradników popularnych o czytaniu i czytelnictwie, w układzie chronologicznym do 1939 r., zamieściła Jadwiga Andrzejewska na łamach *Studiów o Książce* (Andrzejewska, 1986, s. 137-138).

Zaprezentowany rozwój myśli naukowej w zakresie źródeł do badań kultury czytelniczej w przeszłości skłania do refleksji dwojakiego rodzaju. Po pierwsze, studia nad tym działem wiedzy o czytelnictwie rozwijają się prężnie, o czym świadczy liczba opracowań wydana w ciągu trzech ostatnich dekad. Po wtóre, źródła do analiz historycznych nie różnią się w zasadniczej swej treści od zespołów danych używanych obecnie do badań współczesnej kultury czytelniczej. To, co uległo zmianie, to ich lokalizacja oraz postać fizyczna. Te czynniki zdecydowanie implikują rozwój badań w aspekcie diachronicznym.

Prekursorskim etapem w procesie digitalizacji zbiorów historycznych było „przeniesienie” do komputerowych baz danych (Wrede, 1995), a następnie, wraz z postępowaniem rozwiązań technologicznych, udostępnienie ich w zasobach sieciowych (bibliotek, archiwów i repozytoriów cyfrowych) (Król, 2005; Nowakowski, 2009; Kępa, 2009; Kubic, 2013; Wodniak, 2017). Wobec skali zjawiska i wymogów rzetelności badawczej opracowano instrukcję wydawniczą dla źródeł historycznych publikowanych w Internecie (Supruniuk, 2009). Cyfrowe dziedzictwo posiada już pierwsze przewodniki wprowadzające do tematu „historii cyfrowej” (Nastalska-Wiśnicka, 2012; Wilkowski, 2013).

O ile akta notarialne, listy subskrybentów, drukowane katalogi czy inwentarze przynależą *stricte* do badań historycznych, to znaki proveniencyjne (zwłaszcza komentarz czytelniczy), materiały autobiograficzne, literatura piękna i sztuka, dokumentacja instytucji oświatowych, prasa czy zalecenia lekturowe są w równej mierze źródłami do badania czytelnictwa współczesnego. Zmienia się jedynie, jak już wspomniano, usytuowanie tych materiałów, a także ich forma. I tak, za formę pamiętnika należy uznać blogi (wraz z wieloma ich rodzajami – blogi tekstowe, linklogi, fotoblogi, wideoblogi, audioblogi), których sylwiczny i intymistyczny charakter wraz z nawiązaniami do tradycji diarystycznej stanowi przedmiot współczesnej refleksji badawczej (Szczepan-Wojnarska, 2005; Gumkowska, 2009; Tałuć, 2009; Maroń, 2015; Nadolna-Thuczykont, 2017; Celer, 2017; Maroń, Sadzikowska, 2017 i in.). Wychodzące obecnie tytuły prasy drukowanej, jak i czasopism on-line, zwłaszcza dostępne w trybie *open-access*, nie przestają pełnić funkcji wspomnianych przy historycznych wydawnictwach ciągłych (Ostrokulska, 2009; Przybysz-Stawska, 2009; Rejakowa, 2015). Sprawozdania, kroniki i inne dokumenty różnorodnych, aktualnych działań bibliotek są ogólnie dostępne na ich stronach WWW, a także stanowią treść prowadzonych przez pracowników tych instytucji blogów (Wandel, 2005; Cendrowska, 2009; Wójcik, 2013). Poradniki i zalecenia w zakresie lektury, w tym profesjonalne

i amatorskie recenzje, to nie tylko domena autorów zajmujących się promocją czytelnictwa (Truskołaska, 2007; Koźmińska, Olszewska, 2014; Śliwerski, 2017), ale ponownie ogromna część blogosfery pełniącej funkcję krytyki literackiej i fachowej (Gębarowska, 2017). Odpowiednikami katalogów księgarskich, wydawniczych, antykwarycznych i aukcyjnych są obecnie strony WWW księgarń i wydawnictw, przy czym należy podkreślić, że znaczny odsetek księgarń istnieje na rynku tylko w postaci wirtualnej. Zarówno strony oficyn wydawniczych, jak i księgarń czy antykwariatów to nie tylko prezentacja oferty wydawniczej, czy księgarskiej, lecz także inicjatywy związane z jej upowszechnianiem, wśród których jako cenne źródło do badań kultury czytelniczej wyróżnia się możliwość recenzowania przez odbiorców sprzedawanych publikacji (Jachimczyk, 2007; Jachimczyk, 2009; Podniesiński, 2010; Marzec, 2012; Olczak-Kardas, Jachimczyk, 2012).

Nowatorskim zjawiskiem w dziedzinie komentarza czytelniczego są serwisy internetowe poświęcone książkom, współtworzone przez społeczność odbiorców oceniających lektury, takie jak Lubimyczytać.pl, BiblioNETka czy LibraryThing (Zajac, 2017). Komplementarne wobec nich są strony WWW i czasopisma poświęcone profesjonalnym ocenom literatury oraz rynku książki (portal Rynekksiazki.pl, *Ryms – kwartalnik o książkach dla dzieci i młodzieży*, *Magazyn Literacki Książki*, *Kwartalnik Wyspa*, *Biblioteka Analiz*, *Wiadomości Księgarskie* i in.). Analogicznie *novum* stanowią strony akcji i inicjatyw promujących czytelnictwo (np. *Cała Polska czyta dzieciom*; *Nie czytasz? Nie idę z Tobą do łóżka*; Zaczytani.pl; *Dyskusyjne Kluby Książki*) (Franaszek, Szydłowska, 2009; Zajac, 2009; Krasuska-Betiuk, 2011; Poreba, 2013; Belcer, 2015; Borowski, 2015; Cessak-Obydzińska, 2017), jak również te będące oficjalną reprezentacją instytucji zajmujących się badaniami czytelnictwa w Polsce (Instytutu Książki i Czytelnictwa Biblioteki Narodowej, Polskiej Izby Książki, Instytutu Książki, Instytutu Badań Edukacyjnych i in.). Aktualnie niemal wszystkie raporty z badań są udostępniane w sieci (m. in. Kisilowska i in., 2015; Kostecki, i in., 2015; Koryś, Chymkowski, 2019). Za źródła danych o kulturze czytelniczej uznać w tym kontekście należy (określane także technikami, a nawet metodami badawczymi) ankietę, wywiad, test, sondaż diagnostyczny, wnioskowanie statystyczne, obserwację i eksperyment (Wojciechowski, 2000, s. 26-49). Kwestionariusze ankiet to elementarna i najstarsza forma badań czytelnictwa w aspekcie socjologicznym (Muszkowski, 2015, s. 393-409; Mikucka, 1938, s. 17; Andrzejewska, 1986, s. 77; Korczyńska-Derkacz, 2015, 134-142), stale jednak obecna w repertuarze technik współczesnych instytucji badawczych (m. in. Koryś, Chymkowski, 2019). Wywiad uschematyzowany (z kwestionariuszem) także jest stosowany współcześnie do badań recepcji – określania biografii lekturowych (Chymkowski, 2011), podobnie jak sondaż diagnostyczny i test pomaga określić poziom dyspozycji instrumentalnych czytelników z najmłodszej kategorii wiekowej (Centner-Guz, 2017).

Zarówno te źródła, które stanowią swojego rodzaju kontynuację dawniej istniejących, jak i zupełnie nowe, funkcjonują (najczęściej symultanicznie) we wszystkich przestrzeniach świata wirtualnego. Osoby, instytucje, stowarzyszenia związane z kulturą czytelnictwa posiadają konta z podobnymi treściami równocześnie w wielu miejscach Sieci, m. in. w mediach społecznościowych, czyli na przykład na Facebooku, Twitterze, YouTube i Instagramie. Każdy z wymienionych portali staje się przedmiotem badań różnych aspektów kultury czytelnictwa (m. in. Kaczmarek, 2009; Czerniak, Witek, Krawczyk i in., 2013/2014; Hojka, 2014; Ostrowska, 2015; Lamberti, Theus, 2016; Tańkowski, 2016; Wójcicka, 2017; Kortas, 2017). Audialne oraz audiowizualne media tradycyjne (telewizja, radio) także posiadają swoje sieciowe profile przynoszące ważne materiały do badań kultury czytelnictwa (Doliwa, 2005; Cichy, 2005; Kowalska, 2011; Sugier-Szerega, 2013; Sosnowska, 2014; Kotuła, 2018). Źródłami do badań czytelnictwa w Internecie mogą być również zupełnie nowe gatunki wypowiedzi, takie jak memy (także wideomemy), czy też dane pochodzące z czatów internetowych (Rybszleger, 2009; Gumkowska, 2015; Majorek, 2015). Niewyczerpywalnym zasobem danych o recepcji tekstu literackiego jest przeogromna i wielce zróżnicowana strefa Liternetu – literatury obecnej w Internecie, zarówno tej zdigitalizowanej, jak i tej powstałej w i dla Sieci, ze szczególnym uwzględnieniem pola badawczego *fan fiction* z całym kompleksem kompetencji w zakresie partycypacji i kreatywności odbiorców lub/i twórców fandomów (Marecki, red., 2003; Adamiec, 2004; Dawidowicz-Chymkowska, 2009; Tańc, 2009; Jurzysta, 2009; Janusiewicz, 2012; Adamczuk-Stęplewska, 2013 i in.).

Podstawą wszelkich dociekań o czytelnictwie były od początków myśli bibliologicznej trzy przejawy kultury materialnej: książka – czasopismo – księgozbiór. W XXI w. nadal pozostają one prymarnie dla badań kultury czytelnictwa, chociaż uległy transformacjom i transgresjom. Wolumen w postaci kodeksu współlistnieje z książką, która przekroczyła granice wyznaczone przez nośnik fizyczny tekstu: e-bookiem, audiobookiem, gamebookiem, aplikacją sieciową, wielorakimi i stale multiplikującymi się postaciami hipertekstu w przestrzeni Liternetu, a także literaturą – literaturą totalną (Przybyszewska, 2009). Księgozbiory bibliotek cyfrowych „uwolnione” w Sieci (np. Wolne Lektury, Federacja Bibliotek Cyfrowych, Cyfrowa Biblioteka Narodowa Polona) współwystępują ze zgromadzonymi przez wieki zbiorami bibliotek ograniczonymi przestrzenią budynków. Czasopisma wciąż jeszcze oddychają tymi dwoma płucami, jakie stanowią ich wersje drukowane i cyfrowe.

Ekspansja tzw. nowych mediów zamieniła w przestrzeń płaszczyzny dotychczasowych refleksji nad kulturą czytelnictwa. Płaszczyzny te nie uległy jednak dezintegracji, lecz stały się komponentem tego nowego terenu eksploracji – przestrzeni, którą wyznacza przenikanie się form i treści, płynność bardzo ponowoczesna, efemeryczność i ciągła zmiana. Obszar

nacechowany chaosem informacyjnym, zmagający się z permanentną dezaktualizacją treści i fluktuacją obiektów w nim umieszczonych, stanowi jednocześnie ogromne, nie do wyczerpania źródło do badań nad czytelnictwem. Synteza dotychczasowych ustaleń, jak i dalsza analiza poszczególnych pól badawczych, wydaje się konieczna w perspektywie rozwoju humanistyki XXI w., w tym cyfrowej.

Bibliografia

- Adamczuk-Stęplewska, A. (2013): Czytelnik, nawigator, podróżnik? Młody odbiorca literackich hipertekstów. W: M. Antczak, A. Brzuska-Kępa, A. Walczak-Niewiadomska (red.), *Media a czytelnicy. Studia o popularyzacji czytelnictwa i uczestnictwie kulturowym młodego pokolenia*. Łódź : Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Adamiec, M. (2004). *Dzieło literackie w Sieci: pomysły, hipotezy i interpretacje z pogranicza wiedzy o literaturze, kultury masowej i współczesnej technologii*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Andrysiak, E. (2015). Książka i prasa na łamach „Kalendarza Informatora na Województwo Łódzkie” jako element systemu komunikacji społecznej okresu międzywojennego. W: R. Aleksandrowicz, H. Rusińska-Giertych (red.), *Książka i biblioteka w procesie komunikacji społecznej* (s. 237-254). Wrocław: Oficyna Wydawnicza ATUT – Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe.
- Andrzejewska, J. (1986). Badania czytelnictwa w Polsce do 1939 r. *Studia o Książce*, 16, 73-138.
- Andrzejewska, J. (1989). Kultura czytelnicza jednostki jako program edukacji czytelnicznej i przedmiot badań. *Studia o Książce* 18, 23-63.
- Bednarska-Ruszałowa, K. (2003). *Biblioteki i książki w pamiętnikach polskich XVIII-XX wieku: rekonesans źródłowy*. Kraków : Wydaw. Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Bednarska-Ruszałowa, K. (2006). *Biblioteki w literaturze polskiej*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Belcer, A. (2015). Promowanie czytelnictwa i bibliotek z pomysłem: przegląd wybranych akcji czytelnicznych. Podkarpackie Studia Biblioteczne 4. Pobrane 4 czerwca 2019, z: http://psb.ur.edu.pl/sites/default/files/pdf/promowanie_czytelnictwa_i_bibliotek_z_pomyslem.pdf
- Bieńkowska, B. (1989). Inwentarze księgozbiorów prywatnych jako źródło do badań nad dziejami czytelnictwa. *Studia o Książce*, 18, 65-75.
- Bieńkowska, B. (1999). Bibliologia i okolice. W: M. Drzewiecki (red.), *E scientia et amicitia: studia poświęcone profesorowi Edwardowi Potkowskiemu w sześćdziesięcioletni*

-
- ciolecie urodzin i czterdziestolecie pracy naukowej* (s. 41-47). Warszawa – Pułtusk: Wyższa Szkoła Humanistyczna.
- Bieńkowska, B. (red.) (1985), *Badania źródłowe. Z Badań nad Polskimi Księgozbiorami Historycznymi*, 7, 1-185. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
- Birkenmajer, A., Kocowski, B., Trzynadłowski, J. (red.) (1971), *Encyklopedia wiedzy o książce*. Wrocław, Warszawa, Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Bogdanow, H. (1989). Kalendarze w księgozbiorach szlachty krakowskiej w XVIII wieku jako wyraz jej zainteresowań czytelniczych. *Studia o Książce*, 18, 109-118.
- Borowski, D. (2015). Jak w nowych mediach promuje się czytelnictwo wśród dzieci i młodzieży? Wybrane przykłady. W: M. Wróblewski, E. Kruszyńska, A. Szwaagrzyk (red.), *Sztuka dziecięca i młodzieżowa a nowe media* (s. 63-74). Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Celer, B. (2017). Blogi bibliotek pedagogicznych i szkolnych narzędziem kształtowania kultury czytelniczej dzieci i młodzieży: przegląd inicjatyw. W: A. Dymmel, S. D. Kotuła (red.), *Czytelnicy – zasoby informacji i wiedzy: tradycja i przemiany w czasach kultury cyfrowej* (s. 327-340). Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Cendrowska, B. (2009). Poznaj swojego czytelnika: czy strona internetowa biblioteki może być źródłem informacji o czytelniku? W: B. Antczak-Sabala, M. Kowalska, L. Tkaczyk (red.). *Przestrzeń informacyjna biblioteki akademickiej – tradycja i nowoczesność* (s. 87-106). Toruń: Wyższa Szkoła Bankowa.
- Centner-Guz, M. (2017). *U progu czytelnictwa: zainteresowania książką i przygotowanie czytelnicze dzieci sześciolletnich w ujęciu temporalnym*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Cessak-Obydzińska, B. A. (2017). Program *Book Club to Go* jako przykład usługi bibliotecznej dla klubów książki w Monterey County w Kalifornii. W: A. Dymmel, S. D. Kotuła (red.), *Czytelnicy – zasoby informacji i wiedzy: tradycja i przemiany w czasach kultury cyfrowej* (s. 327-340). Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Chwastyk-Kowalczyk, J. (2017). Recenzje książek opublikowane na łamach „Nowego Czasu” w Wielkiej Brytanii w XXI wieku. W: A. Pulikowski (red.), *Kultura książki i informacji: księga jubileuszowa dedykowana Profesor Elżbiecie Gondek* (s. 71-90). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Chymkowski, R. (2011). *Autobiografie lekturowe studentów*. Warszawa: Biblioteka Narodowa.
- Cichy, M. (2005): Początek a stan obecny funkcjonowania Radia Olsztyn w Internecie. W: A. Dytman-Stasieńko, J. Stasieńko (red.), *Język@multimedia* (s. 202-210). Wrocław: Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej Edukacji TWP we Wrocławiu.

- Cybulski, R. (1982). Badania rynku księgarskiego a badania czytelnictwa. W: W. Adamiec (red.), *Książka i biblioteka w społeczeństwie: materiały międzynarodowego seminarium Warszawa – Radziejowice, czerwiec 1980* (s. 220-233). Warszawa: Biblioteka Narodowa.
- Czerniak, Z., Witek, J., Krawczyk, A., Boczek, M., Łaziuk, M. (2013/2014). Czytelnictwo wśród użytkowników Facebooka. *Folia Bibliologica* 55/56, 171–181.
- Doliwa, U. (2005): Radio studenckie w Internecie. W: A. Dytman-Stasieńko, J. Stasieńko (red.), *Język@multimedia* (s. 189-201). Wrocław: Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej Edukacji TWP we Wrocławiu.
- Drózdź, A. (2014). Działalność Centralnego Zarządu Bibliotek (1951-1957). W: G. Czapnik, Z. Gruszka, J. Ladorucki (red.), *Oblicza współczesnej bibliologii: konteksty i transgresje* (s. 139-166). Łódź-Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich.
- Dunin, J. (2002). *Moja Łódź pełna książek: o kulturze książki ze źródeł i wspomnień*. Łódź: Łódzka Księgarnia Niezależna.
- Dymmel, A. (1992). Listy prenumeratorów jako źródło do badań historii czytelnictwa. W: J. Kostecki (red.), *Instytucje - publiczność - sytuacje lektury: studia z historii czytelnictwa* (t.4) (s. 71-87). Warszawa: Biblioteka Narodowa. Instytut Książki i Czytelnictwa.
- Dymmel, A. (2004). Akta notarialne w badaniach bibliologa. W: S. Piątkowski, K. Skupiński (red.), *Notariat i akta notarialne na ziemiach polskich w XIX i XX wieku* (s. 27-36). Lublin: Uniwersytet Marii Curie Skłodowskiej, Radom: Radomskie Towarzystwo Naukowe.
- Dymmel, A. (2015). Źródła do dziejów czytelnictwa w Polsce w XIX wieku. W: A. Żbikowska-Migoń, A. Łuszek (red.), *Czytanie, czytelnictwo, czytelnik* (s. 87-100). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Dzieniakowska, J. (2015). Czytelnictwo uczniów w zaleceniach decydentów oświaty i praktyce szkolnej w dwudziestoleciu międzywojennym w Polsce. W: A. Żbikowska-Migoń, A. Łuszek (red.), *Czytanie, czytelnictwo, czytelnik* (s. 297-308). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Fluda-Krokos, A. (2014). Sprawozdania z działalności krakowskich gimnazjów jako źródło do badań bibliotekarstwa szkolnego w 1. połowie XX wieku (na przykładzie II Państwowego Gimnazjum i Liceum im. św. Jacka). W: G. Czapnik, Z. Gruszka, J. Ladorucki (red.), *Oblicza współczesnej bibliologii: konteksty i transgresje* (s. 63-78). Łódź-Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich.
- Fluda-Krokos, A. (2015). „Czytelnik, któremu dostarczycie dobrą książkę powróci zawsze do was”. *Wiadomości Biblioteczne* i ich rola w upowszechnianiu książki i czytelnictwa w dwudziestoleciu międzywojennym. W: A. Chamera-Nowak, D. Jarosz (red.), *Na co*

-
- dzień i od święta: książka w życiu Polaków w XIX-XXI wieku* (s. 295-314). Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
- Franaszek, A., Szydłowska, E. (2009). Promocja czytelnictwa – źródło informacji o książce na przykładzie Dyskusyjnych Klubów Książki. W: J. Konieczna, S. Kurek-Kokocińska, H. Tadeusiewicz (red.), *Przestrzeń informacyjna książki* (s. 523-532). Łódź: Wydawnictwo Biblioteka.
- Gaziński, R. (2007). Materiały archiwalne, materiały biblioteczne a warsztat pracy historyka. W: D. Kuźmina (red.), *Bibliologia: problemy badawcze nauk humanistycznych* (s. 310-315). Warszawa: Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.
- Gębarowska, A. (2017). Blogi w komunikacji naukowej polskich historyków i archeologów. W: A. Dymmel, S. D. Kotuła (red.), *Czytelnicy – zasoby informacji i wiedzy: tradycja i przemiany w czasach kultury cyfrowej* (s. 253-266). Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Głombiowski, K. (1966). *Problemy historii czytelnictwa*. Wrocław: Wrocławskie Towarzystwo Naukowe.
- Gorczyńska, M. (2013). Kalendarze polskie okresu Oświecenia jako źródło do badań bibliologicznych: wybrane zagadnienia. W: I. Dacka-Górzyńska, J. Patryka (red.), *Kalendarze staropolskie* (s. 241-258). Warszawa: Wydawnictwo DiG.
- Górska, M. (2012). *Piśmienność i rewolucja cyfrowa*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Gumkowska, A. (2009). Blogi wobec tradycji diarystycznej: nowe gatunki w nowych mediach. W: A. Gumkowska (red.), *Tekst (w) sieci* (t.1: *Tekst, język, gatunki*) (s. 231-244). Warszawa: Wydawnictwa Profesjonalne i Akademickie.
- Gumkowska, A. (2015). Mem – nowa forma gatunkowo-komunikacyjna w sieci. *Teksty Drugie*, 3, 213-235.
- Gwadera, M. (2013). Czytelnictwo i jego badania. W: A. Tokarska (red.), *Bibliotekarstwo* (s. 542-553). Warszawa: Wydawnictwo SBP.
- Heska-Kwaśniewicz, K. (2017). „Książki były treścią mojego życia”: o lekturach Karoliny Lanckorońskiej. W: A. Pulikowski (red.), *Kultura książki i informacji: księga jubileuszowa dedykowana Profesor Elżbiecie Gondek* (s. 263-276). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Hojka, B. (2014). Książka i czytanie jako elementy tożsamości kulturowej – na przykładzie wirtualnych społeczności czytelniczych. W: A. Has-Tokarz, R. Malesa (red.), *Homo legens czy homo consumens? Czytelnik i książka w XXI wieku* (s. 71-80). Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Hollender, H. (1989). Dobra i zła książka w opiniach bibliotekarzy i publicystów warszawskich przed I wojną światową. *Studia o Książce*, 18, 189-208.

- Hombek, D. (1986). Ogłoszenia księgarsko-wydawnicze w czasach stanisławowskich jako źródło bibliologiczne. *Studia o Książce*, 16, 33-50.
- Hombek, D. (2011). Gazety i czasopisma polskie XVIII wieku jako źródło do badań kultury książki: przegląd zagadnień. *Prace Katedry Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej Uniwersytetu Łódzkiego*, 1 (36), 215-224
- Imańska, I. (2015). Kilka uwag i spostrzeżeń o katalogach aukcyjnych jako źródle do badań księgozbiorów prywatnych. *Z Badań nad Książką i Księgozbiorami Historycznymi*, 9, 241-254.
- Jachimczyk, A. (2007). Księgarnia w Internecie. Nie tylko sklep. W: J. Dzieńkowska (red.), *Książka, biblioteka, informacja* (s. 566-575). Kielce: Wydawnictwo Akademii Świętokrzyskiej im. Jana Kochanowskiego.
- Jachimczyk, A. (2009). Informacja o książce w księgarniach internetowych. W: J. Konieczna, S. Kurek-Kokocińska, H. Tadeusiewicz (red.), *Przestrzeń informacyjna książki* (s. 161-170). Łódź: Wydawnictwo Biblioteka.
- Janusiewicz, M. (2012). Literatura hipertekstowa – ewolucja tradycji czy tradycji zaprzeczenie? W: A. Dziak, S. J. Żurek, *E-polonistyka* (s. 29-40). Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Jarosz, D. (2010). *Dzieje książki w Polsce 1944-1989: wybór źródeł*. Warszawa: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich.
- Jurzysta, M. (2009). Dokąd przeprowadza się literatura? Szanse i zagrożenia. W: H. Kubicka, O. Traganek (red.), *Kody kultury: interakcja, transformacja, synergia* (s. 68-74). Warszawa: Wydawnictwo Sutoris.
- Kaczmarek, I. (2009). Przegląd katolickich portali internetowych pod kątem informacji o książce. W: J. Konieczna, S. Kurek-Kokocińska, H. Tadeusiewicz (red.), *Przestrzeń informacyjna książki* (s. 177-184). Łódź: Wydawnictwo Biblioteka.
- Kapłon, A. (1978). Czytelnictwo czasów Oświecenia stanisławowskiego w świetle list prenumeratorów. W: T. Kostkiewiczowa (red.), *Problemy kultury literackiej polskiego Oświecenia* (s. 49-82). Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Kępa, R. (2009). Źródła informacji o historycznych księgozbiorach klasztornych. W: J. Konieczna, S. Kurek-Kokocińska, H. Tadeusiewicz (red.), *Przestrzeń informacyjna książki* (s. 195-206). Łódź: Wydawnictwo Biblioteka.
- Kisilowska, M., Paul, M, Zając, M. (2016). *Jak czytają Polacy?* Warszawa: Centrum Cyfrowe.
- Kocójowa, M. (1985). Rozważania nad wyborem podstawy źródłowej w badaniach bibliologicznych (na przykładzie okresu niewoli narodowej). *Studia o Książce*, 15, 19-38.
- Kocójowa, M. (1993). Potrzeby i oczekiwania w zakresie badań proveniencyjnych. *Z Badań nad Polskimi Księgozbiorami Historycznymi*, 329-330.

- Komza, M. (2011). Książka jako atrybut w portrecie fotograficznym. W: A. Żbikowska-Migoń, A. Łuszek (red.), *Czytanie, czytelnictwo, czytelnik* (s. 369-384). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Konieczna, J. (2014). Rola „Przeglądu Pedagogicznego” (1882-1905) w upowszechnianiu czytelnictwa i książki dziecięcej, W: I. Michalska, G. Michalski (red.), *Działalność instytucji wydawniczych na rzecz oświaty i edukacji w XIX i początkach XX wieku* (s. 233-246). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Konopka, M. (1999). Literatura historyczna w bibliotece lwowskiej „Gwiazdy” a wybory czytelnicze rzemieślników. W: M. Konopka, M. Zięba (red.), *Bibliologia, literatura, kultura: księga pamiątkowa ofiarowana profesorowi Waclawie Szelińskiej* (s. 165-174). Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej. Lwowskie Stowarzyszenie Młodzieży Czeladniczej.
- Korczyńska-Derkacz, M. (2015). Badania czytelnictwa w Polsce w latach 1945-1950: między potrzebami czytelniczymi a oczekiwaniami władzy. W: A. Żbikowska-Migoń, A. Łuszek (red.), *Czytanie, czytelnictwo, czytelnik* (s. 323-336). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Koredczuk, B. (2011). Biblioteki prywatne jako świadectwo kultury czytelniczej prawników w królestwie Polskim w świetle zachowanych katalogów i dokumentów autobiograficznych. W: A. Żbikowska-Migoń, A. Łuszek (red.), *Czytanie, czytelnictwo, czytelnik* (s. 399-412). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Kortas, W. (2017). Social Reading w kontekście nowych technologii: historia, rodzaje, projekty. *Toruńskie Studia Bibliologiczne* 2, 211-240. DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/TSB.2017.024>.
- Koryś, I., Chymkowski, R. (2019). Stan czytelnictwa w Polsce w 2018 roku: wstępne wyniki. Pobrane 3 czerwca 2019, z: <https://www.bn.org.pl/download/document/1553593649.pdf>
- Koryś, I., Chymkowski, R. (2019). Stan czytelnictwa w Polsce: wstępne wyniki. Pobrane 3 czerwca 2019, z: <https://www.bn.org.pl/download/document/1553438768.pdf>
- Kostecki, J. (1986). Wybory lekturowe abonentów warszawskich wypożyczalni prywatnych na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XIX w. W: T. Bujnicki, J. Maciejewski (red.), *Przełom antypozytywistyczny w polskiej świadomości kulturowej końca XIX wieku* (s. 183-214). Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Kostecki, J. (2006). Dzieje czytelnictwa w Polsce (do roku 1945). W: J. Kostecki (red.), *Ludzie i książki: studia historyczne* (s. 11-31). Warszawa: Biblioteka Narodowa.
- Kostecki, J. (2017). Czytelnictwo. Dzieje. W: A. Żbikowska-Migoń, M. Skalska-Zlat (red.), *Encyklopedia książki* (Eseje A-J, t.1), (s. 485-495). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Kostecki, J., Anuszevska, I., Ligęza, M. i in. (2015). *Książki w codziennym życiu Polaków: raport z badania Polskiej Izby Książki „Kierunki i formy transformacji czytelnictwa*

- w Polsce". Warszawa: Polska Izba Książki. Pobrane 3 czerwca 2019, z <http://pik.org.pl/upload/files/Ksiazki%20w%20codziennym%20zyciu%20Polakow%20-%20PIK%202015.pdf>
- Kotula, S. D. (2018). Sposób promocji książki i czytelnictwa w programach telewizyjnych o książkach. *Toruńskie Studia Bibliologiczne* 1 (20), 55-66. DOI: 10.12775/TSB.2018.003. Pobrane 4 czerwca 2019, z <http://dx.doi.org/10.12775/TSB.2018.003>.
- Kowalska, M. (2011). Jakakolwiek, dla kogokolwiek, gdziekolwiek – obecność książki w polskich mediach elektronicznych. Pobrane 3 czerwca 2019, z: https://www.researchgate.net/publication/262918701_Jakakolwiek_dla_kogokolwiek_gdziekolwiek-obecnosc_ksiazki_w_polskich_mediach_elektronicznych
- Koźmińska, I., Olszewska, E. (2014). *Wychowanie przez czytanie*. Warszawa: Świat Książki.
- Krasuska-Betiuk, M. (2011). Internet jako źródło wiedzy o książce dziecięcej i forma promocji czytelnictwa dziecięcego. W: A. Jakubowicz-Bryx (red.), *Edukacja czytelnicza wyzwaniem współczesnej pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej* (s. 172-183). Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego.
- Kret, M (1985). Sprawozdania Zarządu Głównego Towarzystwa Szkoły Ludowej jako źródło do badań bibliologicznych. *Studia o Książce*, 15, 125-142.
- Kristanova, E. (2007). Metody prasoznawcze ze szczególnym uwzględnieniem analizy zawartości prasy na przykładzie badań książki na łamach czasopisma społeczno-kulturalnego. W: D. Kuźmina (red.), *Bibliologia: problemy badawcze nauk humanistycznych* (s. 381-395). Warszawa: Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.
- Król, W. (2005). Stare druki w Sieci. W: M. Komza, K. Migoń, M. Skalska-Zlat, A. Żbikowska-Migoń (red.), *Oblicza kultury książki: prace i studia z bibliologii i informacji naukowej* (s. 169-190). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Krupka-Jedynak, K. (2016). *Polskie dziecko jako czytelnik (1863-1918)*. Uniwersytet Śląski w Katowicach. Niepublikowana praca doktorska.
- Krupka-Jedynak, K. (2016a). Czytania dziecięce w sztuce polskiej drugiej połowy XIX i początku XX w. *Nowa Biblioteka. Usługi, Technologie Informacyjne i Media*, 4 (23), 91-112.
- Kubic, Ż. (2013). Wykorzystywanie zasobów internetowych do odtwarzania dawnych księgozbiorów na przykładzie prywatnej biblioteki Sebastiana Sierakowskiego, rektora Szkoły Głównej krakowskiej w latach 1809-1914. W: K. Domańska, B. Iwańska-Cieślik, *Książka i prasa w kulturze* (s. 99-108). Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego.
- Lamberti, M., Theus, M. (2016). Media społecznościowe w polskich bibliotekach, archiwach i muzeach. *Biblioteka* 20(29), 183-205. Pobrane 4 czerwca 2019, z: [http://bazhum.muzhp.pl/media/files/Biblioteka/Biblioteka-r2016-t20_\(29\)/Biblioteka-r2016-t20_\(29\)-s183-205/Biblioteka-r2016-t20_\(29\)-s183-205.pdf](http://bazhum.muzhp.pl/media/files/Biblioteka/Biblioteka-r2016-t20_(29)/Biblioteka-r2016-t20_(29)-s183-205/Biblioteka-r2016-t20_(29)-s183-205.pdf)

- Laskowski, M. (2011). Podręczniki szkolne ze zbiorów Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Łodzi źródłami dokumentującymi propagandę polityczną szkolnictwa z lat 1944-1956. W: D. Kuźmina (red.), *Bibliologia polityczna* (s. 365-371). Warszawa: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich.
- Lech, M. (1979). Akta notarialne jako źródła do badań nad księgozbiorami domowymi: studium źródłoznawcze. *Studia o Książce*, 9, 187-201.
- Lech, M. J. (1985). Problematyka księgoznawcza w zasobach archiwaliów dziewiętnastowiecznych. *Studia o Książce*, 15, 69-87.
- Lewandowska-Jaros, D. (2015). Zmiany w języku czasopism dla dzieci i młodzieży jako jeden z czynników wpływających na poziom czytelnictwa prasy skierowanej dla młodych odbiorców (na przykładzie „My Little Pony”, i „MLP. Equestria Girls”). W: M. Antczak, A. Walczak-Niewiadomska (red.), *W kręgu kultury czytelnictwa dzieci i młodzieży* (s. 125-136). Łódź, Warszawa: Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.
- Majorek, M. (2015). *Kod YouTube: od kultury partycypacji do kultury kreatywności*. Kraków: Universitas.
- Maleczyńska, K. (1986). Źródła do dziejów książki i bibliotek okresu Renesansu. *Studia o Książce*, 16, 19-32.
- Marecki, P. (red.). (2003). *Liternet.pl*. Kraków: RABID.
- Maroń, A. (2015). „Będę pisać o książkach...” – książkowa blogosfera i jej młodzi twórcy. W: M. Antczak, A. Walczak-Niewiadomska (red.), *W kręgu kultury czytelnictwa dzieci i młodzieży* (s. 23-50). Łódź, Warszawa: Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.
- Maroń, A., Sadzikowska, L. (2017). Recenzować każdy może... Nieprofesjonalne świadectwa lektury literatury dla młodych odbiorców. W: K. Tałuc (red.), *Literatura dla dzieci i młodzieży (t. 5)* (s. 379-408). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Marzec, M. (2012). Internetowy Klub Nauczycieli Języka Polskiego „Pomagamy uczyć”. W: A. Dziak, S. J. Żurek, *E-polonistyka* (s. 151-162). Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Mazurkowska, B. (2012). Książki uczone i pożyteczne rekomendowane w Zabawach Przyjemnych i Pożytecznych. W: M. Jarczykówna, A. Bajor (red.), *Zalecenia i przestrogi lekturowe (XVI-XX wiek)* (s. 33-42). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Migoń, K. (1985). Problematyka źródłoznawcza w bibliologii. *Studia o Książce*, 15, 3-18.
- Migoń, K. (1986). Konferencja nt. „Problematyka źródłoznawcza w bibliologii (Bartkowa k. Nowego Sącza, 21-24 XI 1984 r.)”. *Studia o Książce*, 16, 363-364.
- Mikucka, A. (1938). *Przedmiot, zakres i metody badań nad czytelnictwem*. Warszawa: Fundusz Wydawniczy im. Faustyna Czerwijowskiego.

- Muszkowski, J. (2015). *Życie książki: edycja krytyczna na podstawie wydania z 1951 r.* Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Warszawa: Wydawnictwo SBP.
- Nadolna-Thuczykont, M. (2013). *Powrót książek „zakazanych” do współczesnych odbiorców: wybrane zagadnienia.* Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Nadolna-Thuczykont, M. (2017). Polskie blogi o literaturze dla młodego odbiorcy (na wybranych przykładach). W: A. Dymmel, S. D. Kotuła (red.), *Czytelnicy – zasoby informacji i wiedzy: tradycja i przemiany w czasach kultury cyfrowej* (s. 309-326). Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Nastalska-Wiśnicka, J. (2012). Historyk w sieci Internetu: poszukiwania bibliograficzne i źródłowe. W: J. Dzieniakowska, M. Olczak-Kardas (red.), *Książka, biblioteka, informacja: między podziałami a wspólnotą* (s. 805-817). Kielce: Uniwersytet Jana Kochanowskiego.
- Nosek, A. (2015). Wzory i antywzory postaw oraz zachowań czytelniczych młodego odbiorcy w świetle wybranych polskich poradników z okresu międzywojennego. W: A. Żbikowska-Migoń, A. Łuszek (red.), *Czytanie, czytelnictwo, czytelnik* (s. 309-322). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Nowakowski, R. (2009). Digitalizacja a zbiory utracone i rozproszone: analiza problemu na przykładzie projektu cyfrowego scalenia zbioru prasy polskiej (1801-1939) Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, rozdzielonego po II wojnie światowej. W: K. Migoń, M. Skalska-Zlat (red.), *Uniwersum piśmiennictwa wobec komunikacji elektronicznej* (s. 343-360). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Olczak-Kardas, M. (2009). Czasopisma i katalogi wydawniczo-księgarskie – źródłem informacji o publikacjach „Naszej Księgarni” w latach 1921-1939. W: J. Konieczna, S. Kurek-Kokocińska, H. Tadeusiewicz (red.), *Przestrzeń informacyjna książki* (s. 389-400). Łódź: Wydawnictwo Biblioteka.
- Olczak-Kardas, M., Jachimczyk, A. (2012) Recenzje użytkowników księgarni internetowej jako źródło informacji o książce i czytelnictwie: komunikat z badań. *Rocznik Bibliologiczno-Prasoznawczy* 5 (4), 180-193. Pobrane 3 czerwca 2019, z: <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-da702d64-35f6-4709-82d8-257a5e1da02f>
- Ostrokulska, M. (2009). Polonistyczne czasopisma dydaktyczne online (rekonesans). W: A. Dziak, S. J. Żurek, *E-polonistyka* (s. 177-184). Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Ostrowska, M. (2015) Promocja książki z wykorzystaniem serwisu Instagram: omówienie na wybranych przykładach. *Biuletyn EBIB*, 6 (159), 1-9.
- Paja, A. (2016). *XIX. Tożsamość czytelniczki.* Warszawa: Instytut Badań Literackich.
- Perkowska, U. (2007). Specyfika materiałów źródłowych przechowywanych w archiwach uniwersyteckich i ich przydatność do badań dziejów bibliotek i książek na przykładzie Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego. W: D. Kuźmina (red.), *Bibliologia: problemy*

- badawcze nauk humanistycznych* (s. 287-296). Warszawa: Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.
- Pidlypczak-Majerowicz, M. (2014). Badania proveniencyjne w bibliotekach kościelnych. *Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych*, 1 (38), 3-13.
- Piechota, G., Kida-Bosek A. (2017). Dziewiętnastowieczne katalogi wystaw artystycznych jako źródło bibliologiczne. *Folia Bibliologica* 59, 251-282. DOI: 10.17951/fb.2017.1.251
- Podniesiński, P. (2010). Inicjatywy na rynku antykwarycznym jako nowe narzędzie wspomagające badania księgoznawcze. W: M. Kocójowa (red.), *ePublikacje Instytutu INIB UJ*, (s. 433-439). Pobrane 4 czerwca 2019, z <http://skryba.inib.uj.edu.pl/wydawnictwa/e07/n-podniesinski.pdf>
- Poreba, A. (2013). Cyfrowe narzędzia promocji czytelnictwa lektur obowiązkowych na poziomie gimnazjum. W: M. Antczak, A. Brzuska-Kępa, A. Walczak-Niewiadomska (red.), *Media a czytelnicy: studia o popularyzacji czytelnictwa i uczestnictwie kulturowym młodego pokolenia* (s. 111-134). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Przybyszewska, A. (2009). Liberackie marginesy poetyki tekstu sieciowego. A. Gumkowska (red.), *Tekst (w) sieci* (t.2: *Literatura, społeczeństwo, komunikacja*) (s. 177-186). Warszawa: Wydawnictwa Profesjonalne i Akademickie.
- Przybysz-Stawska, M. (2009). Informacja o książce i literaturze w polskiej prasie współczesnej na wybranych przykładach. W: J. Konieczna, S. Kurek-Kokocińska, H. Tadeusiewicz (red.), *Przestrzeń informacyjna książki* (s. 463-476). Łódź: Wydawnictwo Biblioteka.
- Przybysz-Stawska, M. (2013). *Książka na łamach wybranych czasopism w Polsce u progu XXI wieku*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Puchalski, J. (2007). Propozycja typologii źródeł do historii bibliotek w Polsce w latach 1918-1947. W: D. Kuźmina, *Bibliologia: problemy badawcze nauk humanistycznych* (s. 297-309). Warszawa: Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.
- Rejakowa, B. (2015). Książka na co dzień i od święta (w tekstach reklamujących nowości wydawnicze i promujących czytelnictwo). W: A. Chamera-Nowak, D. Jarosz (red.), *Na co dzień i od święta: książka w życiu Polaków w XIX-XXI wieku* (s. 765-780). Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
- Rybszleger, P. (2009). Kroki i sekwencje w rozmowie: próba analizy młodzieżowego czatu internetowego. W: A. Dziak, S. J. Żurek, *E-polonistyka* (s. 89-100). Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Siekierski, S. (1976). Pamiętniki jako źródło badań czytelnictwa. *Studia o Książce*, 6, 3-21.
- Siekierski, S. (2000). *Czytania Polaków w XX wieku*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.

- Sipayłło, M. (1974). O metodzie badań proveniencyjnych starych druków. *Z Badań nad Polskimi Księgozbiorami Historycznymi*, 1, 9-10.
- Słomczyńska, O. (1988). Źródła archiwalne do badań nad historią książki polskiej na Górnym Śląsku w XIX w. *Studia o Książce*, 17, 203-216.
- Socha, I. (2015). Polskie badania nad dziejami czytelnictwa po 2000 r. – bibliologiczny punkt widzenia wobec stanowiska historycznoliterackiego; refleksje na marginesie jubileuszu 100. urodzin Karola Głombiowskiego. W: R. Aleksandrowicz, H. Rusińska-Giertych (red.), *Książka i biblioteka w procesie komunikacji społecznej* (s. 101-124). Wrocław: Oficyna Wydawnicza ATUT – Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe.
- Socha, I. (2015). Zachowania lekturowe Polaków – problemy i kategorie opisu czytelnictwa. W: E. Gondek (red.), *Teoretyczne zagadnienia bibliologii i informatologii: studia i szkice* (s. 11-30). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Socha, I. (2016). Nauka o książce w Polsce w latach 1945-2015: teoretyczne źródła inspiracji. *Roczniki Biblioteczne*, 60, 41-70. DOI 10.19195/0080-3626.60.3.
- Socha, K. (2008). Preferencje czytelnicze w świetle odnalezionych spisów prenumeratorów. *Wielogłos. Pismo Wydziału Polonistyki UJ* 1(3), 148-170. Pobrane 3 czerwca 2019, z: <http://www.ejournals.eu/sj/index.php/Wieloglos/article/view/148-170/221>
- Sosnowska, J. (2014). Widz i czytelnik XXI wieku, czyli promocja czytelnictwa w polskiej telewizji. W: A. Has-Tokarz, R. Malesa (red.), *Homo legens czy homo consumens? Czytelnik i książka w XXI wieku* (s. 45-60). Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marie Curie-Skłodowskiej.
- Staniów, B. (2015). Książka popularnonaukowa w wykazach ministerialnych dla szkół w latach 1945-1980: próba charakterystyki zaleceń lekturowych. W: A. Żbikowska-Migoń, A. Łuszek (red.), *Czytanie, czytelnictwo, czytelnik* (s. 337-345). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Stolarczyk, T. (2014). Historia w bibliologii: rola badań historycznych w odtwarzaniu dziejów bibliotek i księgozbiorów. W: G. Czapnik, Z. Gruszka, J. Ladorucki (red.), *Oblicza współczesnej bibliologii: konteksty i transgresje* (s. 13-28). Łódź-Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich.
- Sugier-Szerega, A. (2013). Dziecko i książka w programie edukacyjnym TVP 1 „Moliki książkowe, czyli co czytać dziecku”. W: M. Antczak, A. Brzuska-Kępa, A. Walczak-Niewiadomska (red.), *Media a czytelnicy: studia o popularyzacji czytelnictwa i uczestnictwie kulturowym młodego pokolenia* (s. 255-284). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Supruniuk, M. A. (2009). Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych publikowanych w Internecie: wstępne założenia. W: K. Migoń, M. Skalska-Zlat (red.), *Uniwersum piśmiennictwa wobec komunikacji elektronicznej* (s. 165-171). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.

- Szczepan-Wojnarska, A. M. (2005). Sylwiczny i intymistyczny charakter blogów. W: A. Dytman-Stasieńko, J. Stasieńko (red.), *Język@multimedia* (s. 68-80). Wrocław: Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej Edukacji TWP we Wrocławiu.
- Szeffler, E. (1996). Korespondencja czasopism dla dzieci z czytelnikami jako źródło ćwiczeń w redagowaniu tekstu. *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy. Studia Pedagogiczne*, 31(12), 99-115.
- Szymańska, K. (2015). Zainteresowania czytelnicze mieszkańców Leszna w XVIII wieku w świetle zawartości inwentarzy pośmiertnych. W: A. Żbikowska-Migoń, A. Łuszek (red.), *Czytanie, czytelnictwo, czytelnik* (s. 259-272). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Szymański, J. (2012). *Nauki pomocnicze historii*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN
- Śliwerski, B. (2017). *Książki (nie)godne czytania?* Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Tadeusiewicz, H. (1981). Czasopisma drukarskie galicyjskie z lat 1872-1900 jako źródło do dziejów drukarstwa polskiego XIX w. *Studia o Książce*, 11, 123-152.
- Tafiłowski, P. (2016). Media społecznościowe jako źródło informacji bibliograficznej w naukach humanistycznych: komunikat z badań. *Zagadnienia Informatyki Naukowej* 1(107), 55-66.
- Tałuć, K. (2009). Blog - współczesny „pamiętnik” młodzieży. W: K. Heska-Kwaśniewicz (red.), *Literatura dla dzieci i młodzieży (po roku 1980)* (t.2) (s. 228-242). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Tałuć, K. (2009). Literatura dla młodego odbiorcy w polskojęzycznych zasobach sieciowych. W: K. Heska-Kwaśniewicz (red.), *Literatura dla dzieci i młodzieży (po roku 1980)* (t.2) (s. 213-227). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Truskolaska, J. (2007). *Wychować miłośnika książki, czyli czytelnictwo i okolice*. Tychy: Maternus Media.
- Uliasz, A. (2009). Przestrzeń informacji o książce we współczesnym czasopiśmie dla bibliotekarzy. Miesięcznik Poradnik Bibliotekarza z lat 2006-2007. W: J. Konieczna, S. Kurek-Kokocińska, H. Tadeusiewicz (red.), *Przestrzeń informacyjna książki* (s. 487-497). Łódź: Wydawnictwo Biblioteka.
- Wajda, A. (1983). *Metodyka i organizacja czytelnictwa*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Waksmund, R. (2012). Wzory lektury dziecięcej w świetle prozy wspomnieniowej i pamiętnikarskiej. W: A. Ungeheuer-Gołąb, M. Chrobak (red.), *Noosfera literacka: problemy wychowania i terapii poprzez literaturę dla dzieci* (s. 48-58). Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- Walentynowicz, M. (1970), *Podstawy czytelnictwa powszechnego*. Wrocław, Warszawa, Kraków: Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich.

- Wandel, A. (2005). Wystawy wirtualne – nowa forma popularyzacji książki i bibliotek (na przykładzie stron WWW bibliotek francuskich). W: M. Komza, K. Migoń, M. Skalska-Zlat, A. Żbikowska-Migoń (red.), *Oblicza kultury książki: prace i studia z bibliologii i informacji naukowej* (s. 211-228). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Wilkowski, M. (2013). *Wprowadzenie do historii cyfrowej*. Gdańsk: Instytut Kultury Miejskiej.
- Wodniak, K. (2017). Polska prasa kobieca okresu międzywojnia w zasobach sieciowych – rekonesans badawczy. W: P. Siuda, J. Gomoliszek (red.), *Internet: wybrane przykłady zastosowań i doświadczeń* (s. 127-154). Gdańsk: Wydawnictwo Naukowe Katedra.
- Wojciechowski, J. (2000). *Czytelnictwo*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Wójcicka, E. (2017). Rola mediów społecznościowych w kształtowaniu kultury czytelnicej nastolatków. *Folia Bibliologica* 59, 135-151. DOI: 10.17951/fb.2017.1.135.
- Wójcik, M. (2013). Strony internetowe bibliotek szkolnych jako narzędzie wspierające rozwijanie zainteresowań czytelniczych dzieci (na przykładzie analizy stron WWW krakowskich bibliotek szkolnych). W: M. Antczak, A. Brzuska-Kępa, A. Walczak-Niewiadomska (red.), *Media a czytelnicy: studia o popularyzacji czytelnictwa i uczestnictwie kulturowym młodego pokolenia* (s. 165-182). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Wrede, M. (1995). Inwentarz i katalog rękopisów: problemy komputerowych baz danych. *Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej*, 2, 9.
- Zajac, J. (2017). Nowe perspektywy w badaniach nad recepcją – przypadek portalu lubimyczytać.pl. W: P. Bogalecki, J. Zajac (red.), *Wiedza niezdyscyplinowana: meandry międzyobszarowości*, (s. 85-111). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Zajac, M. (2009). Promocja książki dla dzieci w Internecie: wybrane zjawiska. W: G. Leszczyński, D. Świerczyńska-Jelonek, M. Zajac (red.), *Ocalone królestwo: twórczość dla dzieci – perspektywy badawcze – problemy animacji* (s. 349-360). Warszawa: Wydawnictwo SBP.
- Zdanowicz A., Socha I., Kostecki J., Koryś I., Zasacka Z. (2017). *Czytelnictwo. Badania*. W: A. Żbikowska-Migoń, M. Skalska-Zlat (red.), *Encyklopedia książki* (Eseje A-J, t.1), (s. 471-485). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Zdanowicz, A. (2011). Lektury inteligencji II Rzeczypospolitej na podstawie materiałów pamiętnikarskich (zarys). W: A. Żbikowska-Migoń, A. Łusznicki (red.), *Czytanie, czytelnictwo, czytelnik* (s. 413-426). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Zdanowicz, A. (2011). Szkody płynące z lektury: o rozterkach propagatorów czytelnictwa zapisanych w poradnikach lekturowych sprzed 1939 r. W: D. Kuźmina (red.), *Bibliologia polityczna* (s. 149-158). Warszawa: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich.
- Żbikowska-Migoń, A. (1985). Wydawnictwa źródłowe do dziejów książki w Polsce: stan i potrzeby. *Studia o Książce*, 15, 3-18.

Małgorzata Gwadera

Sources for reading culture research – duration, change, convergence

Abstract

The article presents the state of research as well as the research perspectives with reference to the research sources in reading culture in terms of the past and the present. It determines the reading culture definition taking the individuals and the society into consideration. It shows the components of reading culture and corresponding sources – widely understood the reception documents – provenance marks, autobiographical materials, literature and art, subscriber lists, notarial files, inventories, catalogs, documentation of educational institutions, press, directives and instructions. There have been revealed the dependencies between “the old” and “the new” sources, pointing the detailed areas of scientific researches.

Keywords: research sources, reading culture, historical readership, contemporary readership

Małgorzata Gwadera

Źródła do badań kultury czytelniczej – trwanie, zmiana, konwergencja

Streszczenie

W artykule zaprezentowano stan badań oraz perspektywy badawcze w zakresie źródeł do badań kultury czytelniczej zarówno w aspekcie historycznym, jak i współczesnym. Sprecyzowano pojęcie kultury czytelniczej w ujęciu jednostkowym i społecznym, a także określono zakres źródeł do jej badania. Wskazano na komponenty kultury czytelniczej i odpowiadające im źródła – szeroko rozumiane dokumenty recepcji – znaki proveniencyjne, materiały autobiograficzne, literaturę piękną i sztukę, listy prenumeratorów, akta notarialne, inwentarze, katalogi, dokumentację instytucji oświatowych, prasę, dyrektywy i instrukcje. Omówiono zależności „starych źródeł” od „nowych źródeł”, wskazując szczegółowe obszary refleksji naukowej w tym temacie.

Słowa kluczowe: źródła do badań, kultura czytelnicza, czytelnictwo historyczne, czytelnictwo współczesne